

Наталія Костенко
(м. Полтава)

СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Сучасна освіта зазнає значних змін у підходах до навчання та виховання дітей з особливими потребами. Одним з ключових напрямків державної політики є розвиток інклюзивної освіти. Міжнародний досвід підкреслює важливість створення інклюзивного освітнього середовища, яке б задовольняло індивідуальні потреби кожної дитини, незалежно від її соціального статусу, інтелектуальних здібностей, емоційного стану чи інших особливостей.

Дослідження загальних аспектів інклюзивної освіти та навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх закладах були проведені такими науковцями, як Л. Будяк, А. Колупаєва, Л. Коргун, Н. Теплова, Т. Соловйова, І. Макаренко, С. Іноземцева, Є. Ісаєва та О. Василенко (Колупаєва, 2020). Проблематика освітнього середовища була предметом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, серед яких Я. Корчак, В. Ясвін та Г. Ковальов. Питання створення, розвитку та оцінювання інклюзивного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах розглядалися в роботах І. Бочковської, С. Гайдукевич, Г. Єфремової, О. Козиревої, М. Ковальнової, Н. Малофєєва та О. Сакалюк (Ананьєв, 2014).

Україна, приєднавшись до ключових міжнародних документів з прав людини, таких як Декларація ООН про права людини, Конвенція ООН про права інвалідів та Конвенція ООН про права дитини, взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення загальнолюдських прав, зокрема права на освіту для дітей з особливими потребами та їх інтеграції в суспільство. У зв'язку з цим, питання реабілітації та соціальної адаптації набувають особливої важливості.

Закон України «Про освіту» визначає «особу з особливими освітніми потребами» як ту, що потребує додаткової підтримки в освітньому процесі для реалізації її права на освіту (Закон України «Про освіту», 2014).

Рівень підтримки, толерантність у ставленні до таких дітей та здатність забезпечити їм якісну та доступну освіту є показником розвитку суспільства.

Інклюзивне освітнє середовище гарантує право кожної дитини на освіту, яка відповідає її індивідуальним потребам та можливостям, незалежно від місця проживання, складності психофізичного розвитку, здатності до засвоєння навчального матеріалу та типу навчального закладу. Це середовище являє собою систему різноманітних соціальних зв'язків та продуктивної взаємодії між усіма учасниками навчального процесу, що постійно розвивається, з метою забезпечення якісної освіти та соціалізації дітей та молоді з особливими потребами (за визначенням Г. Задіранової). Воно також є простором, де всі учні, незалежно від їхніх освітніх потреб, можуть ефективно навчатися, розвивати соціальні навички, удосконалювати комунікацію та відчувати себе частиною спільноти (згідно з І. Калініченко). Крім того, це місце, де діти можуть взаємодіяти, спілкуватися та розвиватися відповідно до своїх можливостей (як зазначає Т. Єжова), і т. ін. (Калініченко, 2013).

На основі досліджень таких науковців, як Е. Клімов, В. Ясвін, С. Тарасова та інші, які вивчали компоненти освітнього середовища, можна представити структуру

інклюзивного освітнього середовища як простору для соціалізації дітей з різними можливостями та особливостями (Ананьєв, 2014).

Створення інклюзивного освітнього середовища – це комплексний процес, який вимагає зусиль від усіх учасників освітнього процесу: педагогів, батьків, учнів та адміністрації закладу.

Ключові аспекти створення інклюзивного освітнього середовища:

1. Архітектурна доступність:
 - забезпечення безбар'єрного доступу до будівлі та приміщень закладу (пандуси, ліфти, широкі дверні отвори);
 - облаштування спеціальних туалетних кімнат;
 - створення зон відпочинку та рекреації, доступних для всіх дітей.
2. Матеріально-технічне забезпечення:
 - забезпечення навчальними матеріалами, адаптованими до потреб дітей з особливими освітніми потребами;
 - використання сучасних технологій та обладнання, що сприяють навчанню та розвитку дітей;
 - створення ресурсних кімнат, обладнаних спеціальним обладнанням.
3. Освітньо-методичне забезпечення:
 - розробка індивідуальних навчальних планів та програм, що враховують особливості кожної дитини;
 - використання різноманітних методів та форм навчання, що сприяють активній участі всіх дітей;
 - підвищення кваліфікації педагогів з питань інклюзивної освіти.
4. Психолого-педагогічний супровід:
 - забезпечення роботи психологів, логопедів, дефектологів та інших фахівців;
 - створення сприятливого психологічного клімату в колективі;
 - проведення тренінгів та семінарів для педагогів, батьків та учнів з питань інклюзії.
5. Соціальна інтеграція:
 - організація спільних заходів та проєктів для дітей з різними особливостями;
 - формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами;
 - залучення батьків до активної участі в житті закладу.
6. Роль педагогів. Педагоги відіграють ключову роль у створенні інклюзивного освітнього середовища. Вони повинні:
 - бути готовими до роботи з дітьми з різними особливостями;
 - володіти знаннями та навичками з інклюзивної педагогіки;
 - вміти розробляти індивідуальні навчальні плани та програми;
 - створювати сприятливий психологічний клімат у класі;
 - співпрацювати з батьками та фахівцями (Концепція розвитку інклюзивної освіти, 2025).
7. Роль батьків. Батьки є важливими партнерами педагогів у створенні інклюзивного освітнього середовища. Вони повинні:
 - активно співпрацювати з педагогами та фахівцями;
 - брати участь у житті закладу;

- підтримувати свою дитину та допомагати їй у навчанні;
- формувати у своїй дитини толерантне ставлення до інших дітей.

Отже, для створення інклюзивного освітнього середовища необхідно розробити адаптовані навчальні програми, забезпечити спеціальне матеріально-технічне оснащення та здійснити архітектурні зміни. Використання середовищного підходу в навчанні дітей з особливими освітніми потребами дозволило дослідникам сформулювати ряд вимог, що визначають специфіку організації та реалізації цього процесу:

- у більшості випадків проблеми слід шукати не в дитині, а в її оточенні (сім'я, клас, школа тощо), тобто обмеження дитини зумовлені середовищем;
- дитина з особливими потребами інтегрується в освітнє середовище на власних умовах, тобто середовище адаптується до дитини, а не навпаки;
- визначення цих умов відбувається шляхом виявлення перешкод, що обмежують життєдіяльність дитини на різних рівнях (сприйняття предметів, оцінка величин, орієнтування в просторі, запам'ятовування дій, темп роботи, спілкування, планування діяльності тощо);
- профілактика, усунення або зменшення перешкод можливе шляхом внесення змін до освітнього середовища (Нова українська школа, 2025).

Отже, створення інклюзивного освітнього середовища – це складний, але необхідний процес. Лише спільними зусиллями ми зможемо забезпечити кожній дитині право на якісну освіту та гідне життя. Інклюзивне освітнє середовище передбачає вирішення проблеми навчання дітей з особливими потребами шляхом адаптації освітнього середовища до потреб кожної дитини. Це включає в себе реформування навчального процесу, гнучкість та варіативність методик, створення позитивної психологічної атмосфери, а також перепланування навчальних приміщень для забезпечення доступу та повноцінної участі всіх дітей.

Список використаних джерел

1. «Нова українська школа». Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 08.03.2025).
2. Калініченко І. О. Сучасні підходи до організації навчально-виховного процесу в інклюзивних школах. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 3. С. 44–46.
3. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2020. 308 с.
4. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Загальні положення. <https://studfiles.net/preview/5242153/page:16/>. URL: <https://studfiles.net/preview/5242153> (дата звернення: 08.03.2025).
5. Україна 3. Закон України «Про вищу освіту»: чин. законодавство: (офіц. текст). Харків: Паливода А.В., 2014. 99 с.
6. Управління педагогічними інноваціями в інклюзивній освіті: навч. посіб. / А. М. Ананьєв та ін. ; ред. С. К. Хаджирадєва. Київ : *Освіта України*, 2014. 244 с.